

החבר ר' שמואל בָּר ז"ל, מייסד ישיבת באר יעקב

שמואל בר נולד בשנת תר"פ בעיר הלה שבגרמניה (לא הרחק מלייפציג). משפחתו עברה בשנת תרפ"ד לברלין, ובשנת תרצ"ו עלתה לארץ והתיישבה בירושלים. ר' שמואל למד מספר שנים בישיבות 'חברון' ו'קול תורה'; אח"כ עבר ללמוד אדריכלות, ובמשך למעלה מארבעים שנה עבד כאדריכל בבתי החולים של 'הדסה' בעין כרם ובהר הצופים. היה חבר ב'הגנה' והשתתף במסגרתה בפעולות רבות, ואח"כ לחם במלחמת השחרור. בד' ניסן תש"ח ניצל ר' שמואל בנס, כאשר ברגע האחרון הורד מהשיירה של עובדי הדסה שהותקפה בדרכה להר הצופים, ורוב נוסעיה נרצחו. היה פעיל מרכזי בתנועת פא"י ובין מייסדי תנועת הנוער "עזרא" בא"י, ובמשך שנים רבות שימש כרכז סניף 'עזרא' ירושלים ואף כרכז ארצי. הוא היה מהפעילים הבולטים בייסוד ישיבת באר יעקב ועל זה מורחב הדיבור בגוף המאמר), ובמקביל השתתף בייסוד מפעל 'רחי כלה' בישיבת פוניבז' עם הרב י"ש כהנמן זצ"ל, וגם זכה להשתתף בו כתלמיד במשך שנים רבות. מעת היוסד שיעורו השבועי המפורסם של ר' שלמה זלמן אוירבך זצ"ל ל"בעלי בתים" השתתף בו בקביעות, וזכה שר' שלמה זלמן היה לרבו המובהק, וגם היה מסדר הקידושין בחתונותיהם של כל ילדיו. במסגרת עבודתו היה לר' שמואל חלק משמעותי בתכנון מעליות השבת ודלתות טומאת הכהנים בב"ח הדסה ובבתי חולים נוספים, בהתמודדות עם בעיות בשר וחלב בעת הבישול בקיטור, ובסיוע לפתרון בעיות הלכתיות-טכנולוגיות אחרות. מעת צאתו לגמלאות בשנת תשמ"ה שבה תורתו להיות אומנותו, והוא למד תורה בכל שעות היום והערב בכוללים שונים. נפטר בשיבה טובה בח' ניסן תשס"ח, ערב יום הולדתו ה-88, ביום מלאת ע"ב שנה לעלייתו ארצה, והתקיים בו "את מספר ימיד אמלא" בארץ הקודש. זכרונו על ייסוד 'ישיבת עזרא באר יעקב' סופרו ע"י הרב מרדכי בר"ש עמנואל בהמשכים במדורו 'ההלכה בשטח' בעלון השבועי 'אור נחל שורק' היוצא לאור ע"י המועצה האיזורית נחל שורק גליונות 194-196 (בהעלותך-קרח תשס"ה), והם מתפרסמים כאן בשנית לזכרו מעובדים מחדש. תנצב"ה. [המערכת]

בארון הספרים של משפחת בָּר בהר נוף, במדף המוקדש לספרי מחשבה ומוסר, עומד לו ספרו של המשגיח דישיבת באר יעקב, הרב שלמה וולבה ז"ל – 'עלי שור', מהמהדורה הראשונה הממוספרת, שיצאה בעילום שם מחברה בשנת תשכ"ה. כשהופכים את הדף הראשון של עותק מספר 471 מוצאים הקדשה בלתי שיגרתית:

"לר' שמואל בר נ"י, מייסד ישיבת באר יעקב". הכותב לא חתם את שמו, אך הספר ניתן לר' שמואל מידי הרב וולבה עצמו. מהו הסיפור שעומד מאחורי ההקדשה? מורי דרכה של תנועת הנוער 'עזרא', שאיגדה את הנוער החרדי של יוצאי גרמניה בארץ, היו ראשי ישיבת 'קול תורה' הרב ברוך קונשטט והרב יחיאל מיכל שלזינגר בירושלים, והרב קלמן כהנא בקיבוץ חפץ חיים, זכר כולם לברכה. ראשי תנועת 'עזרא', בהתייעצות עם ההנהגה הרוחנית שלה, החליטו מיד לאחר קום המדינה לפתוח סניף של ישיבת 'קול תורה' בקיבוץ חפץ חיים, שיהיה מיועד בעיקר לבוגרי התנועה. מי שנבחר לנהל את הישיבה ולעמוד בראשה היה ר"מ ישיבת 'קול תורה' הרב יוסף יהודה ריינר ז"ל, שהיה אמור לעבור לשם כך מירושלים לחפץ חיים. הכל היה מוכן לקראת פתיחת הישיבה, אלא שאז חלה ראש ישיבת קול תורה הגאון רי"מ שלזינגר ז"ל, ומיד הודיע הרב קונשטט שלרגל המצב הוא איננו יכול לשחרר את הרב ריינר לתפקידו החדש, וחלום הקמת סניף ישיבת 'קול תורה' בקיבוץ חפץ חיים נגנז. ר' שמואל בר היה באותה עת יושב ראש ההנהלה הארצית של העזרא. הוא וחבריו לא אמרו נואש. ר' שמואל ור' שמשון הלר ז"ל החליטו "לחרוש" את הארץ כדי למצוא מקום מתאים להקמת הישיבה. היה צורך להקים את 'ישיבת עזרא' מחוץ לירושלים, מפני שישבת 'קול תורה' שכנה באותם הימים בבני ברק אוסישקין בשכונת רחביה, איזור שלא שימש כמקור של יראת שמים; מדריכי העזרא חששו שבוגרי התנועה שיגיעו לישיבת 'קול תורה' יושפעו מהאווירה ברחוב, ולכן ראו צורך דחוף לפתוח ישיבה דווקא מחוץ לירושלים.

החברים בר והלר סיירו במקומות רבים, עד שהגיעו לבאר יעקב. באר יעקב באותם ימים היתה ישוב עולים מוזנח ועלוב. ליד פרדס בבעלותו של פרדסן קשיש עמד בית אריזה קטן. הפרדסן הגיע למסקנה שאין בכוחו להמשיך ולהפעיל את בית האריזה, והוא הסכים לתרום את בית האריזה לטובת הקמת ישיבה, על מנת שבו יתגוררו התלמידים. צמוד לבית האריזה עמדו חדר או שניים שיכלו לשמש את הצוות, וכמו כן לבית האריזה היתה סמוכה חלקת שדה, עובדה שנתנה תקוה שבעתיד ניתן יהיה להמשיך ולפתח את הישיבה על שטח זה. תרומתו של הפרדסן נתקבלה בשמחה ע"י העזרא. אמנם חסר היה בית מדרש, והוחלט שהלימודים עצמם יתנהלו בינתיים בבית הכנסת של המושבה. במושבה היתה מכולת שמרכולתה הסתכמה בלחם, מרגרינה וחלב תנובה, וממנה תיכננו לספק את תצרוכת הישיבה ביום-יום. לאחר איתור "משכן" הולם לישיבה, פנו ראשי העזרא - ר' אברהם וולף (לימים מייסד הסמינר בבני ברק), ר"י שינברגר ור' שמואל בר למרן החזון איש, בבקשה שימליץ להם על משגיח לישיבה ועל ראש ישיבה. החזון איש הציע כמשגיח את הרב שלמה וולבה; אביו היה פרופסור באוניברסיטת ברלין, והוא עצמו למד בבחורות בישיבת פרנקפורט, אחר כך במונטרה שבשווייץ, ולבסוף בישיבת מיר. החזון איש אמר לחברי המשלחת שיציעו לו את התפקיד בשמו. הרב וולבה היה מוכר לכמה עזראים שלמדו במונטרה, והרעיון נראה מאוד לראשי העזרא. שמואל בר נסע לפתח תקוה, ומצא את הרב וולבה עם רעייתו הצעירה ותינוקת קטנה בעריסה כשהם

מתגוררים בצריף עץ. שמואל בר שטח לפני הרב וולבה את ההצעה, ואז לקח הרב וולבה את תיקו ואמר: אני בא עמך להקים את הישיבה! ר' שמואל בר הרגיעו, והסביר למשגיח שעדיין אין תלמידים, ולא כל העניינים הטכניים סודרו; הרב וולבה השיב לו: אני מוכן, ברגע שתגיד לי אני אבוא!

המועמד של החזון איש לראש ישיבה היה הגאון ר' אפרים בורדיאנסקי ז"ל. הרב בורדיאנסקי התגורר אז בדירת שני חדרים בשכונת אבו כביר הסמוכה ליפו, שעד לפני זמן קצר היתה מוטרדת בירי של צלפים ערבים שירו לכיוונה מסמטאות יפו. כשהציע ר' שמואל את התפקיד לרב, הגיב הרב בורדיאנסקי בפליאה גדולה: באר יעקב - זה הרי מדבר! שמואל בר לא נרתע מהגדרה זו, והגיב: באר יעקב היא מקום ישוב של יהודים בארץ ישראל! הרב בורדיאנסקי הסכים לנסות, משום שזו היתה בקשתו של החזון איש.

לאחר קבלת הסכמתם של ראש הישיבה והמשגיח, הגיע הזמן לדאוג לתלמידים. שלושת חניכי התנועה שהקימו את ה"גרעין" ל"ישיבת עזרא באר יעקב" היו מי שהיו לימים הרב שמחה אדלר ז"ל, שלמד אז בישיבת 'בני עקיבא' בכפר הרואה, הרב רפאל ויכסלבוס ז"ל, שלמד בבית הספר 'חורב' בירושלים, ויבל"א הרב מאיר שלזינגר שליט"א. את שאר התלמידים סבר ר' שמואל להביא מריכוזי העולים שבאיזור פרדס חנה - עין שמר. העולים שוכנו אז ב"בדונים"; הבדון היה עשוי מארבעה עמודי עץ תקועים באדמה, כל אחד בקודקוד אחר של ריבוע, סביבם כרכו יריעת בד, ולמעלה חיברו לוח אסבסט או עץ להגנה מפני השמש והגשם. אלו היו התנאים הגשמיים של העולים. הקליטה הרוחנית של העולים הייתה קשה עוד יותר; שליחי ההסתדרות הסתובבו במחנות וניסו למשוך את הילדים והנוער לקיבוצים חילוניים, ובכך להעבירם על דתם. כאשר הגיעו בר והלר למחנות, והעולים שמעו מהם שהם מחפשים תלמידים לישיבה, הורגשה התלהבות רבה. הורים רבים אמרו: אנא, קחו את הילדים והכניסו אותם לישיבה! כך נרשמו לישיבת באר יעקב שבהקמה שבעה תלמידים נוספים.

עכשיו היה מוטל על בר והלר לארגן את הצדדים הטכניים. השניים פנו לר' יוסף פפר, עסקן פא"י בפתח תקוה שהיה בתפקיד ניהולי במינהל הסוכנות בפרדס חנה, והוא הקציב לישיבת באר יעקב את הציוד הבא: 12 מיטות סוכנות. 12 מזרונים קש. 12 כרים ו-12 סטים של כלי מיטה. הוזמנה משאית, והיא לקחה את הציוד מהמחסנים בפרדס חנה לבאר יעקב.

הבאים בתור היו השולחנות והכיסאות לחדר האוכל. צוות ההקמה תפס יוזמה, ופנה למושל הצבאי של רמלה-לוד בבקשה לקבל אישור מיוחד להיכנס לבתים הנטושים ולהוציא משם את הנחוץ לישיבה. המושל אישר את הבקשה, ויו"ר העזרא ועוזרו עברו מבית לבית והוציאו את מה שהיה דרוש להם. משאית אספה את השלל מהרחובות השוממים, והעבירה אותו לישיבה, שם נערך לכל הציוד חיטוי יסודי בדי. די. טי. על מנת למנוע חשש של הידבקות במחלות, מחמת התנאים הסניטריים הירודים בבתי הערבים.

כך, בשעה טובה ומוצלחת, בכ"ו במרחשוון ה'תש"ט לבריאת העולם, נפתחה ישיבה בבאר יעקב. הרב וולבה ומשפחתו עברו לבאר יעקב, ואילו הרב בורדיאנסקי היטלטל יום יום בדרכים מביתו באבו כביר לבאר יעקב, הלך וחזור באוטובוס וברגל.

את העול הכספי של החזקת הישיבה קיבל על עצמו ר' בנימין מינץ ז"ל יו"ר פא"י, אולם תפקידה של ההנהלה הארצית של העזרא לא הסתיים. בר והלך קיבלו עליהם את הדאגה לכלכלת הישיבה. מלבד לחם וחלב לא היה ניתן להשיג בבאר יעקב דבר. פעמיים בשבוע ערכו שניהם מסע קניות בשוק בת"א. כל אחד מהם החזיק שני סלים גדולים, שמולאו בפירות וירקות, בשר ועופות, ושאר הפרודוקטים הנחוצים. כשידיהם עמוסות עלו השניים על האוטובוס שיצא מתל אביב לירושלים, וירדו בתחנה ליד 'שער ירושלים' של מחנה צריפין. משם ועד הישיבה, מרחק של כשני קילומטרים, הם צעדו ברגל עם הסלים המלאים.

לאחר חודש ימים הודיע הרב בורדיאנסקי להנהלת העזרא שהוא אינו יכול להמשיך יותר. שמואל בר פנה בשנית לחזון איש, והחזון איש ענה לבר במילים הבאות: 'סע לחיפה, בהדר הכרמל ישנה ישיבת 'תפארת ישראל' של הרב מאיר ברודמן. בישיבה נמצאים שני אחים מצויינים למשפחת שפירא, האחד בשם רפאל והשני בשם משה שמואל. ר' משה שמואל יהיה ראש הישיבה, ור' רפאל יבוא עמו גם כן, ויסייע על ידו בניהול הישיבה'. שמואל בר יצא מיד לחיפה; רבי משה שמואל שפירא נעתר להזמנה, ועלה לכהן כראש "ישיבת עזרא באר יעקב".

ר' שמואל בר הוכרח לחזור למקום עבודתו הראשון ב"הדסה", והוא עזב את התפקיד של יו"ר ההנהלה הארצית של העזרא. ראשי העזרא שבאו אחריו היו חדורים ברגשי חיבת הארץ, והשתוקקו לחנך ליישובה; השאיפה שלהם באה לידי ביטוי בין השאר בהצעתם לייסד בשטח הפנוי שליד בית האריזה גן ירק קטן, בו יגדלו תלמידי הישיבה בעצמם מיני ירק שונים לתצרוכת של הישיבה. הם הציעו שבהפסקת הצהריים, בין ה'סדר' הראשון לשני, יעבדו תלמידי הישיבה בגינה, יתחנכו לקיום מצות ישוב הארץ, וגם יסייעו לגוון את תפריט הישיבה. להפתעתם ולצערם הרעיון הזה נתקל בהתנגדות מוחלטת של הנהלת הישיבה. ראש הישיבה קבע כפי שהורה רבא לתלמידיו (ברכות לה, ב) שרק ב"בין הזמנים" הם יוכלו יעבדו בשדות, אבל לא בזמן הלימודים בישיבה! כדי להוציא מלבם של העזראים רעיונות כאלו, הכריז ראש הישיבה בשיחה שמסר בתל אביב לפני הורי המועמדים להגיע ב'זמן' החדש לישיבה, שבישיבה יעסקו התלמידים אך ורק בלימוד תורה.

באותה תקופה, מסיבה לא ברורה, פסקה ההשתתפות הכספית של פא"י בהחזקת הישיבה. עכשיו הוטל כל העול הכספי של הישיבה על תנועת עזרא לבדה, והעול היה כבד. בשלב מסויים ביקש ראש הישיבה מההנהלה הארצית של העזרא לוותר על אחריותה על הישיבה ולהעביר אותה להנהלת הישיבה, וראשי העזרא החליטו להיענות לבקשה. לכן מצאו את עצמם כשנה לאחר ייסוד הישיבה ראשי העזרא וראשי הישיבה בביתו של החזון איש, מנסחים את כתב הפירוד בין הישיבה לתנועת

הנוער 'עזרא'. הגרעין הראשון של העזרא שהקים את הישיבה היה גם הגרעין האחרון בה. אולם הקשר של ר' שמואל בר עם הישיבה המשיך גם לאחר שהעזרא כבר לא הייתה קשורה יותר אליה. גם סעודת "שבע ברכות" לחתן שמואל והכלה אסתר נערכה בחדר האוכל של ישיבת באר יעקב ברוב פאר והדר (יחסית לימים ההם). לימים עיטר המשגיח הרב וולבה את מייסד הישיבה בתואר "חבר", תואר כבוד שהוענק לנכבדי הקהילות באשכנז כאות הוקרה על פועלם; אף בהקדשה לספר 'עלי שור' שנתן לר' שמואל בר ז"ל לא שכח כאמור להדגיש: 'מייסד ישיבת באר יעקב'...

צבי כספי

הרבנית חנה כהנא ע"ה

הוותיקים בין רבני ישיבת שעלבים ומנהליה זוכרים בערגה את הבית הצנוע בקיבוץ חפץ חיים, אליו היינו באים כדי להתייעץ עם הרב קלמן כהנא זצ"ל בענייני הישיבה ובענייני תנועת פא"י. ברקע היתה תמיד הרבנית חנה ע"ה, עם כיבוד צנוע מעשה ידיה וסבר פנים יפות. הבית היה מלא בתורה וחסד ופעילות ציבורית עניפה. בקיבוץ דיברו כולם על החום והפשטות של הרבנית חנה, בתו של הגאון הרב ברוך קונשטט זצ"ל ראש ישיבת 'קול תורה' בירושלים, ועל הרעות בינה לבין חברותיה בקיבוץ, בו עמלה בצניעות וענווה כמו כולן ומעולם לא דרשה לעצמה דבר. כשמשפחת כהנא עברה לירושלים הפך הבית מוקד של פעילות לא רק לאנשי תנועת פא"י וישיבת שעלבים – אלא גם לרבים אחרים. פגשת בו רבנים ירושלמיים מהעדה החרדית – וחברי כנסת רחוקים מתורה, פקידים בכירים ו'עמד', אנשי התיישבות ואנשי תורה. תמיד ידעה חנה לסייע בעצה או במילה טובה, כשהיא מקפידה להיות 'מאחורי הקלעים', ולהשאיר את הבמה כולה לבעלה הגדול, הרב קלמן זצ"ל.

הכבוד ההדדי בין חנה לרב קלמן היה מושלם. היה מאלף לראות מנהיג ציבורי חשוב ועסוק שכה מוקיר ומכבד את אשתו וילדיו, והם משיבים לו בכבוד ואהבה. לפני כמעט ארבעים שנה שימשתי כמנהל המשרד של תנועת 'פא"י' בארה"ב. הרב כהנא הגיע לביקור בן כמה ימים, וכרגיל ימיו היו מלאים בהרצאות ופגישות. לקראת סוף ביקורו הוזמן לעוד הרצאה חשובה, אך זה היה מחייב אותו להישאר יום נוסף בארה"ב; הוא אמר: 'קודם אבקש רשות מחנה להישאר בחו"ל עוד יום אחד'. הרשות ניתנה, וההרצאה החשובה התקיימה.

הרבנית חנה כהנא ע"ה זכתה לאריכות ימים, ונפטרה לאחרונה בגיל צ"ג כשהיא מותירה אחריה משפחה מפוארת, בה גם בני נינים. ישיבת שעלבים ומערכת 'המעין' שולחים את תנחומיהם לכל משפחת כהנא העניפה, שלא תוסיף לדאבה עוד.